

Södertörns högskola
Lärarytbildningen
AUO 3 vt 2006
Examensarbete 10 poäng

Uppsatsförfattare: Ylva Åkerström
Handledare: Hassan Sharif

”Här ska det stå nåt smart, typ på riktig svenska”

– Om att vara flerspråkig ungdom i en mångkulturell skola i förorten

Innehållsförteckning	sid.
Abstract	3
Inledning	4
Forskningsanknytning	5
Förorten och flerspråkighet	5
Svenska som andraspråk	7
Kultur och språk	9
Syfte och frågeställningar	10
Teoretiska utgångspunkter	11
Metod	13
Undersökningen och reflektioner kring den	15
Ungdomarna	15
Skolan och området	16
Förorten och flerspråkighet	17
Så tillvaratas språkkunskaper i skolan	20
Att ha svenska som andraspråk	22
Slutsatser	24
Källförteckning	26
Intervjuunderlag	28

Abstract

This research shows and analyses how pupils in ninth grade in the nine-year compulsory school look at being **multilingual**, at **the Swedish language** and at **Swedish as a second language**. I also want to know if language and culture knowledge are taken care of in school as it says in official documents for the Swedish school and as it also is desired in an **intercultural** education. For my research I do eight interviews in a suburb school south of Stockholm.

My work includes a limited account for the current research about being multilingual, Swedish as a second language and about the close relationship between language and culture. The applied theory is a social constructivist theory which in short can be explained like that we construct social structures that have consequences on the individual as well as on the society.

I show in my research how the view of the world around the pupils influences their view on their languages, their school and their neighbourhood. I also draw conclusions from my interviews that language knowledge is little appreciated in school and that Swedish as a second language has a low status.

Keywords: **multilingual, the Swedish language, Swedish as a second language, intercultural,**

Inledning

Detta är mitt avslutande examensarbete på kompletterande lärarutbildning som jag äntligen tagit mig tid att studera, efter att ha arbetat som ”obehörig” lärare i några år. Min utbildningsinriktning är i botten det svenska språket men jag har alltmer kommit att intressera mig för svenska som andraspråk. Svenska som andraspråk är ett ämne som läses av elever med annat modersmål än svenska, och behovet är störst i storstädernas förorter. Förorten och allt som är förknippat med den framställs ofta som negativt i media och våren 2006 pågår en debatt, främst i Dagens Nyheter, om hur det står till med det svenska språket i miljonprogrammets förorter. Allt för många elever lämnar grundskolan utan tillräckliga svenskkunskaper för att kunna tillvarata sina demokratiska rättigheter: det vill säga ha möjlighet att utbilda sig vidare eller hitta ett arbete. Tidningen Gringo myntar ordet ”miljonsvenska” för att beskriva det språk som talas i miljonprogrammets förorter i storstäderna – ett språk fullt av ord och uttryck lånade från all världens språk. Är miljonsvenskan ett språk, en variant av den bekanta ”Rinkeby-svenskan”, en dialekt eller rent ut av ”en mediebluff”¹ för att ge upprättelse åt människor som känner sig utestängda i samhället?

Jag personligen skulle kanske inte kalla miljonsvenskan ett eget språk, utan snarare en dialekt/sociolekt. Både dialekten och sociolekten är varianter av riksspråket men medan dialekten är knuten till region är sociolekten knuten till sociala grupperingar. Båda begreppen är problematiska i det här fallet: dialekten eftersom områdena låter sig lokaliseras på olika ställen runt storstäderna och sociolekten eftersom man inte kan tala om en särskild socioekonomisk/ kulturellerad/ yrkesrelaterad grupp. Såväl dialekten och sociolekten har en historia med gemensam konnotation: den har inte varit rumsren i alla sammanhang.²

Under min verksamhetsförlagda utbildning och genom tidigare arbetslivserfarenhet har jag kommit i kontakt med ungdomar som är uppvuxna i miljonprogrammets förorter. De jag har intervjuat har alla vad man skulle kalla för invandrarbakgrund³ d.v.s. har föräldrar som är födda i ett annat land än Sverige eller själva kommit till Sverige som barn/tonåringar. Flera har svenska som andraspråk – ett av mina undervisningsämnen – och jag är därför också intresserad av hur ungdomarna ser på ämnet – som så optimistiskt vill vara språkutvecklande och kulturöverskridande. Svenska som andraspråk hette tidigare *Svenska 2* och båda namnen

¹ Citerat Ebba Witt-Brattström ur artikeln ”Miljonsvenskan – en mediebluff” DN 060513

² Einarsson 2004:135

³ Begreppet ”invandrarbakgrund” är inte helt oproblematiskt och jag använder mig enbart av ordet i brist på bättre alternativ och med betydelsen ”vara född i ett annat land än Sverige eller ha föräldrar som är det”. På www.sverigemotrasism.nu förs en intressant diskussion i ämnet.

kan lätt ge associationer till något som är nummer två, andra klass eller något som inte riktigt räknas som den ”riktiga” svenskan: att bli definierad som andraspråkselev kan alltså vara exkluderande och särskiljande även om det sker i all välmening.

Som språkintresserad person som fått kämpa med att lära mig främmande språk, men haft så otroligt mycket glädje av kunskaperna och under min utbildning hela tiden fått bekräftat att ”språkkunskaper berikar och behövs” – är det så självklart att det här med att vara flerspråkig är något positivt. En flerspråkighet förknippad med att ha svenska som andraspråk, med att tala ”miljonsvenska” och med att bo i förorten kan dock vara en komplex situation, vilken jag avser att försöka belysa och analysera i denna uppsats.

Forskningsanknytning

Förorten och flerspråkighet

Den offentliga debatten handlar ofta just om flerspråkighetens för- och nackdelar, vilket kan uppfattas som underligt med tanke på att det är så självklart att fördelarna för en individ som behärskar fler än ett språk är så många.⁴ Så vad fokuserar man på när man pratar om nackdelar med att vara flerspråkig? Jo, man menar att förekomsten av flera språk hos en individ ”kan inverka skadligt på denna individs känslomässiga och intellektuella utveckling”. Bristfälliga undersökningar mellan barn med olika socioekonomiska bakgrunder har visat på sämre resultat hos flerspråkiga barn. I led med detta har begreppet ”halvspråkighet” myntats och ses som ett problem som är en direkt konsekvens av en ogynnsam språklig miljö, där inget av språken utvecklas tillfredsställande.⁵

Det finns dock inte något tydligt orsakssammanhang mellan flerspråkighet och bristande språkutveckling, utan forskarna tror snarare att det är ett antal samverkande faktorer i individens sociala miljö. Under 1970-talet börjar man att se flerspråkigheten som värt att studera i sig och inte enbart som ett skolhandikapp.⁶ Detta har fått såväl positiva som negativa konsekvenser för barnen. Uppmärksamheten har riktats mot skolundervisningen som har kunnat förbättras men begreppet har också fungerat stigmatiserande.⁷ Språkinlärning påverkas nämligen av lärarnas attityder, förväntningar och krav. Låga förväntningar på skolframgång

⁴ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 49

⁵ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 51

⁶ Johansson 1996 s. 185

⁷ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 52-53

kombinerat med bristande förståelse för elevernas kulturbakgrund från skolans sida påverkar elevernas skolmotivation negativt.⁸

Förorten framstår ofta i massmedier som ”en etnisk djungel och ett hotande kaos” – en problemfylld miljö som förutom den brutna svenskan symboliserar människors utanförskap – både som tecken och orsak.⁹ I slutet av 1980-talet och i början av 90-talet (1987-1993 har vi en finansiell kris i Sverige – ”Den svenska bankkrisen”) definieras bristande kunskaper i svenska hos ”invandrarbarn” som ett allt större problem i olika sammanhang – lösningen skulle vara att lära ”en bra” svenska.¹⁰ Diskussionen om en ”bra svenska” visar sig ha många bottenar – samtidigt som man från skolans håll söker förklaringar till språksvårigheterna används språksvårigheter som en förklaring till skolsvårigheter. Frågeställningen är alltså formulerad utifrån ett antagande om orsakssamband. Språksvårigheterna används dock inte bara som förklaring till skolsvårigheter, utan länkas till ett helt komplex av frågor rörande dessa barns möjligheter – eller kanske snarare avsaknad av möjligheter – i det svenska samhället.¹¹ Denna ensidiga problembeskrivning har fått kontraproduktiva effekter och bidragit till att allt högre språkliga krav ställts för tillträde till arbetsmarknaden och att avvikelser från ”standardsvenska” har blivit ett legitimt argument för att utestänga människor från olika samhällsliga sfärer.¹² Att ämnet åter är aktuellt kan mycket väl bero på den nuvarande (2006) komplexa ekonomiska situationen– trots att vi har en konjunkturuppgång ökar arbetslösheten och klyftorna i samhället.¹³

I områden där det finns många språkgrupper och få personer med svenska som modersmål utvecklas ofta en egen variant av svenska, särskilt vanligt är detta bland ungdomar. Varianten kännetecknas av ett speciellt uttal eller ”brytning”, en förenklad grammatik och ett inlån från andra språk som finns i området. I Rinkeby döptes den av ungdomarna till ’Rinkebysvenska’.¹⁴ I pressen benämns språket ofta som ’invandrarvenska’ men det begreppet väcker också starka reaktioner. Carlos Rojas, chefsredaktör för tidningen Gringo uttrycker sig på följande sätt: ”Jag skulle inte kalla det invandrarvenska. Mer förortssvenska om man ska kalla det något (...) och som jag gillar. Men det är inte fel svenska på något sätt, det är en dialekt som skånska eller norrländska. Men det är inte så många som fattat det. Sen

⁸ Strandberg 1996 s. 111

⁹ Runfors 2003 s. 79

¹⁰ Runfors 2003 s. 16

¹¹ Runfors 2003 s. 16

¹² Runfors 2003 s. 17

¹³ www.scb.se, www.lo.se ”Konjunkturuppgång men ännu ingen högkonjunktur” 060310

¹⁴ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 123

snackar ju ingen likadant i förorterna heller. Mitt sätt att snacka på är en uppfuckad blandning jag fått av att växa upp i Vårby / Botkyrka och umgås med dom jag umgått med.”

Tvåspråkiga eller flerspråkiga använder i regel de olika språken i olika typer av samtalssituationer, s.k. domäner och det underförstådda antagandet är att en given domän kan förbindas med ett givet språkbruk. I en minoritetssituation är det ofta så att minoritetsspråket används i mer informella domäner, som i familjen och i vänskretsen, medan majoritetsspråket förekommer i mer officiella domäner.¹⁵ Att vara flerspråkig utvidgar fantasin och intellektet och språken kompletterar varandra. Om man har kunskaper i många språk och har flyttat mycket, så kan man jämföra och kontrastera vilket berikar intellektet.¹⁶

Fördomar om språk visar på maktförhållanden, sociala och ekonomiska och olika språk har olika hög status. Lågstatusspråk kan t.o.m. anses vara outvecklade, lågt stående eller primitiva. Det ligger dock en viss sanning i påståendet om olika språks värde i och med att goda kunskaper i ett lands officiella språk är nyckeln till utbildning och arbete.¹⁷ Undersökningar vid Stockholms universitet har dock visat att det inte räcker för ungdomar med invandrarbakgrund att tala ”ren svenska” – trots att de inte bryter eller talar slang har de avsevärt sämre chanser att få jobb i och med sina ”konstiga” namn och sitt mörka hår – och därmed är det ju bevisat att språket inte är nyckeln och att diskriminering är en faktor att räkna med.¹⁸

Svenska som andraspråk

Syftet med undervisning i svenska som andraspråk är att eleverna ska uppnå en funktionell behärskning av det svenska språket som är i nivå med den som elever med svenska som modersmål har. Ämnet ska ge möjligheter att tillägna sig kunskaper i andra ämnen, ofta på en högre begreppsnivå än vad eleven befinner sig, och utvecklar därmed både tanke- och språkförmågan.¹⁹ Det tar 5-8 år för inläring av skolrelaterade andraspråksfärdigheter upp till en nivå som motsvarar förstaspråkselevernas.²⁰ Språk och kultur är mycket nära förbundna med varandra och centralt i svenska som andraspråk är att synliggöra likheter och skillnader mellan ursprungskulturen och det svenska samhällets synsätt.²¹

¹⁵ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 47

¹⁶ Ladberg 1994 s. 25

¹⁷ Ladberg 1994 s. 19

¹⁸ Bjärvall 2006

¹⁹ Skolverket 2000 s. 102-104

²⁰ Sjöqvist & Lindberg 1996 s. 85

²¹ Skolverket 2000 s. 102-104

Undervisningen har dock begränsade möjligheter att påverka den naturliga inläringen, såväl andraspråksinläring som förstaspråksinläring följer liknande mönster som är gemensamma för alla inlärare oavsett ålder och modersmål – man talar om inre eller naturlig progression.²² Barn och vuxna tillägnar sig språk genom att successivt bygga upp ett eget kreativt regelsystem för att tolka, förstå och själv producera yttranden. Att vara flerspråkig och dessutom medveten om sin egen språkinläring gör att man kan jämföra och kontrastera, vilket är mycket utvecklande och ger en särskild språkkänsla, en s.k. *metalingvistisk kunskap* – en medvetenhet om språk och språkanvändning.²³ Andraspråksundervisningen har stor betydelse för att utveckla denna kunskap hos flerspråkiga elever.

En effektiv andraspråksundervisning betonar sambandet mellan form och funktion och har en organisk språksyn, d.v.s. språkinläring är inte lika med successiv ackumulering av former. Det måste finnas en lyhördhet för elevernas behov och aktuella språkutvecklingsfas. Utgångspunkten bör vara ett sammanhängande, naturligt och autentiskt språk vilket underlättar naturlig språkutveckling och ökad medvetenhet, känsla och intresse för språklig form. I andraspråksundervisning finns en stor tolerans för fel eftersom de är naturliga och nödvändiga steg i språkutvecklingen i enlighet med interimspråksteorin och synen på språkutveckling som en kreativ och skapande process.²⁴

Språkundervisningen måste anpassas efter den aktuella undervisningsgruppen och en av undervisningens viktigaste uppgifter är att väcka viljan att kommunicera, använda och själv utveckla sitt språk och detta gör man bäst genom meningsfulla, relevanta, intressanta, nyttiga och roliga aktiviteter.²⁵ När man undervisar en klass i svenska som modersmål kan man vara ganska säker på att eleverna befinner sig på ungefär samma utvecklingsnivå i svenska: vilket man inte kan vara när man undervisar i svenska som andraspråk. Om eleven inte får adekvat undervisning för sin språkliga nivå kan det få allvarliga konsekvenser: språkluckor som gör att eleven inte kan tillgodogöra sig utbildningen och/eller elevens motivation för fortsatt inläring minskar.²⁶ Sammanfattningsvis betonas det i ämnet svenska som andraspråk elevernas språkliga medvetenhet och de kunskaper och erfarenheter som tillhörigheten i två olika språk- och kulturgemenskaper innebär och allt som har ett instrumentellt värde för

²² Sjöqvist & Lindberg 1996 s. 80

²³ Lindberg 2005 s. 70

²⁴ Lindberg 2005 s. 72-73

²⁵ Lindberg 2005 s. 237

²⁶ Skolverket 2001 s. 9-10

elevernas kunskaps- och personlighetsutveckling värdesätts högt samtidigt som korrekthetskraven tonas ned.²⁷

Samhällsutvecklingen har under senare år kommit alltmer att präglas av flerspråkighet och mångkulturalitet vilket har förändrat förutsättningarna för ämnet svenska som andraspråk, eftersom andelen elever med utländsk bakgrund som är födda i landet ständigt ökar. Gränsen mellan förstaspråk och andraspråk är idag inte lika tydlig och självklar som tidigare, då elever med utländsk bakgrund oftast var födda utomlands. Det har alltså blivit svårare att avgöra vilka elever som har behov av att läsa svenska som andraspråk.²⁸

Kultur och språk

Kultur kan beskrivas och analyseras på många olika sätt och skapas genom insocialisering i den egna familjen, i den egna samhällsklassen och etniska gruppen och i det omgivande lokalsamhället. Om kultur kopplas till språk betyder det att språkvanor kan diskuteras som något kulturellt inlärt. Barn utvecklar olika språkliga mönster genom sin tillhörighet i skilda sociala och kulturella kontexter – varav vissa passar med skolans och andra inte vilket får konsekvenser för barnens skolgång.²⁹

Språk har olika funktioner: som kommunikationsmedel, som tankeredskap, som medel för social organisation och sist men inte minst, språk är kulturskapande och kulturbevarande.³⁰

Att ha tillgång till flera språk, kulturer och sätt att tänka är berikande ur många olika aspekter. Den dubbla kulturkompetensen leder till en större förståelse för andra människor och en större tolerans för olikheter, vilket är en ovärderlig tillgång i det mångkulturella samhället. Elever som tillåts bejaka sin tillgång till flera kulturer och språk och uppmanas att betrakta världen ur olika perspektiv utvecklar också sin kreativitet och empati och skolan har en viktig funktion när det gäller att ta vara på denna tillgång.³¹

En känsla av solidaritet infinner sig inte bara därför att barn från olika håll i världen vistas i samma rum under skoltid. Man måste lyfta upp olika perspektiv till ytan, så att barnen får syn på dem och har möjlighet att värdera och bearbeta dem. Man måste fokusera på skillnaderna för att få syn på likheterna.³² I skolan och i medierna möter unga den officiella svenska multikulturalismen, som hyllar tolerans, förståelse och respekt över etniska gränser. Även om dessa ideal på många sätt är skrivbordskonstruktioner av människor som i sina

²⁷ Skolverket 2001 s. 34

²⁸ Hyltenstam & Lindberg 2004 s. 15

²⁹ Sjögren 2000 s. 10

³⁰ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 33-34

³¹ Sjöqvist & Lindberg 1996 s. 104

³² Nordheden 1996 s. 54

dagliga liv vistas i helt andra, ofta mer homogent svenska medelklassmiljöer, så är de inte helt verklighetsfrämmande för unga i förortsområden och det finns en hel del överensstämmelser mellan den officiella pluralismen och tonåringarnas erfarenheter av att försöka bemästra mångfalden.³³

För flerspråkiga elever kan språken som också representerar olika kulturer, stå i en slags konflikt med varandra. Språken konkurrerar på ett känslomässigt plan och det språk som har högst prestige tar ofta över och lojalitetskonflikter kan hindra språkinläring. Språket är nära förknippat med livet och en person som immigrerat till ett land kan ha såväl positiva som negativa känslor för modersmålet respektive det nya språket, sin ursprungskultur respektive den nya kulturen.³⁴ För en enspråkig är språkets funktion för identiteten kanske inte så lätt att förstå men genom sitt sätt att tala visar man vem man är: varifrån man kommer, vilken grupp man tillhör/vill tillhöra. Den som lyssnar bemöter den som talar utifrån hennes sätt att tala och uttalet är den sida av språket som tydligast visar identiteten.³⁵ Under ungdomstiden handlar livet mycket om identitet; om att bli vuxen, få ett annat förhållande till föräldrarna, hitta en könsidentitet, yrkesidentitet och så småningom bilda familj. Ungdomar experimenterar ofta mycket med språket; de har egna uttryck och egen slang i sitt språk.³⁶ De sociala relationerna är mycket viktiga för ungdomar och deras förankring i förorten är vänner och bekanta som de har fått genom att växa upp där.³⁷ Språket som talas i förorterna är så mycket mer än bara ett språk; det är en hel kultur. Om ett språks status är väldigt låg säger det mycket om omgivningens syn på det men mer om detta i den undersökande delen/resultatdelen av uppsatsen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna C-uppsats är att belysa och analysera hur åtta tvåspråkiga/flerspråkiga ungdomar i årskurs nio i södra Stockholm ser på språkkunskaper. De tvåspråkiga ungdomarna (4st) har ett annat modersmål än svenska och kan därmed två språk. De flerspråkiga ungdomarna (4st) kan förutom sitt modersmål och svenska ytterligare minst ett språk (det kan innebära att ha två modersmål alternativt ha ytterligare ett andraspråk förutom svenska). Att ”kunna ett språk” betyder i den här uppsatsen ”att tala ett språk”. Uppsatsens syfte är inte att

³³ Ehn 1996:180

³⁴ Ladberg 1994 s. 40

³⁵ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 53

³⁶ Ladberg 1994 s. 39

³⁷ Ehn 1996 s. 173

bedöma i vilken grad eleven behärskar det ena eller andra språket. Till att vara flerspråkig räknar jag inte viss behärskning av främmande språk som eleven har fått genom skolan.

Och om man utgår från att språk är nära förknippat med kultur – hur upplever ungdomarna att deras språkkunskaper/kulturrkunskaper tillvaratas i undervisningen? Hur ser ungdomarna på flerspråkighet? Syftet med undersökningen specificeras genom följande frågeställningar:

- Hur ser flerspråkiga elever på det svenska språket?
- Hur ser de på ämnet 'svenska som andraspråk'?
- Hur upplever de att deras språkkunskaper tillvaratas i skolan?

Teoretiska utgångspunkter

Jag utgår till största delen från de teorier som Ann Runfors använder i sin avhandling *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar* där hon studerar hur invandrarskap formas i skolan. Runfors är etnolog och hennes teoretiska perspektiv är konstruktivistiskt. Hon utgår från struktureringen av sociala relationer i det vardagliga samspelet och visar på hur sociala aktiviteter tenderar att omskapa och återskapa de omständigheter som genererade dem.³⁸ Utbredda visioner, verklighetsbeskrivningar och kategoriseringsprinciper är enligt Runfors olika former av struktur vilka möjliggör handlingar och begränsar dem. Visionerna innehåller idéer om hur det borde se ut och verklighetsbeskrivningarna är ofta riktade mot något som ska åtgärdas eller ha till syfte att tala om hur verkligheten ser ut. Med hjälp av social kategorisering urskiljer vi likheter och olikheter och sammanför och grupperar människor utifrån karakteristika som tillskrivs dem. Såväl visionerna som verklighetsbeskrivningarna och det sociala kategoriserandet är sociala konstruktioner som berättar om det sammanhang eller det samhälle där de används. De formar också våra uppfattningar om vilka vi själva är och vilka andra är liksom de reproduceras och förändras i det system av sociala relationer som samhället består av.³⁹

Kategoriseringar skapar normalitet och avvikelse. Likhet och olikhet samt normalt och avvikande blir med en konstruktivistisk utgångspunkt något relativt. Det som är avvikande i en tid, på en plats behöver inte vara det i en annan tid på en annan plats. En avvikelse är ur detta perspektiv inte någon egenskap hos en individ utan något som konstrueras i sociala interaktionsprocesser som resultat av hur människor tolkar, definierar och kategoriserar

³⁸ Runfors 2003 s. 23

³⁹ Runfors 2003 s. 25

varandra.⁴⁰ Att uppfattas som annorlunda kan ha både positiva och negativa innebörder – det kan vara stärkande och statushöjande såväl som exkluderande och statussänkande. De människor som blir föremål för kategorisering och därtill länkade verklighetsbeskrivningar kan tillföras egenskaper och en social position som inte överensstämmer med den egna självbilden. Konsekvensen av detta kan få sociala följder i omgivningens sätt att bemöta den uppmärksammade kategorin vilket i förlängningen får konsekvenser för människors självbild. I skolan påverkar detta skolframgången hos elever och leder till skillnader i studieresultat och därmed till olika framtidsmöjligheter.⁴¹ Skolan som institution utmärks också av kontraproduktion vilket innebär att uttalade ambitioner får motsatta effekter.⁴²

Självbilden eller identitetsbegreppet är ett begrepp som betraktas lite olika beroende på vetenskaplig disciplin. Charlotte Engbloms avhandling *Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö* utgår från dialogens betydelse i identitetsskapandet. Engblom koncentrerar sig på samtals betydelse i interaktionen och för konstruktionen av individens identitet. Förutom samtalsanalytiska metoder, vilka inte är relevanta för min del, använder hon ett liknande sociologiskt perspektiv som Runfors i sin undersökning.

Inom sociologin ser man individens identitetsuppfattning i ett grupperspektiv, och gruppens synsätt har stor betydelse för hur individen ser på sig själv.⁴³ Engblom exemplifierar med en person som själv identifierar sig med en viss förort – medan gruppen identifierar honom som en person som inte är ”svensk”. Kontrasteringen mellan honom och en person som betraktas som ”riktig” svensk ger honom en annan identitet än den svenska. Om identitetsskapande görs i kontrast till någon annan betyder det att identitet inte uppstår utan ett sammanhang och därmed skulle identiteten vara beroende av en viss situation och de förutsättningar som finns där. Följden blir att identitet inte bör ses som något statiskt utan som något föränderligt. I en mångkulturell miljö kan det antas att olikheter vad gäller kulturell bakgrund och språkanvändning utgör en potentiell kontrasteringsdimension.⁴⁴

Språket är en mycket viktig del i identitetsskapandet och i undersökningar av ungdomar i mångkulturella områden har det visat sig att det är vanligt att man använder sig av varandras

⁴⁰ Runfors 2003 s. 26

⁴¹ Runfors 2003 s. 27

⁴² Runfors 2003 s. 29

⁴³ Engblom 2004 s. 18

⁴⁴ Engblom 2004 s. 9

språk. Ungdomarna överskrider med hjälp av språket etniska och språkliga gränser och skapar egna mönster i sina kamratgrupper.⁴⁵

Metod

Valet av metod beror på vilket specifikt problem som ska undersökas och i mitt fall är det elevers attityder och personliga upplevelser av språkkunskaper. Metod är inte objektivt eller neutralt, utan kan i många fall vara styrande vid val av frågeställning. Det som är praktiskt möjligt inom ramarna för en given metod, kan ofta bli själva utgångspunkten för frågeställningen.⁴⁶ Den kvalitativa forskningen används när forskaren vill analysera helheter och den ger en djupare kunskap än den mer fragmentiserade kvantitativa forskningen.⁴⁷ Kvalitativa metoder är också grundläggande när det gäller att ta reda på människors upplevelser.⁴⁸

Den s.k. *djupintervjun* har sina rötter i fenomenologin, en vetenskapsteoretisk metod som söker efter det vi direkt förnimmer genom medvetandet, självmedvetandet och intentionaliteten. Metodens komplexitet innebär att det ibland är svårt för den intervjuade att förmedla sin upplevelse till andra och att språket och kommunikationen både är redskap och föremål för studierna.⁴⁹

Jag gör djupintervjuer med åtta informanter, åtta elever i årskurs nio. I en djupintervju kan jag som forskare anpassa frågorna till varje individ och ställa följdfrågor som fördjupning i ämnen som kommer upp i varje enskild intervju. Intervjuerna gör jag i elevernas skolmiljö, eftersom man bör samtala där ämnet känns aktuellt.⁵⁰ Det är även en praktisk fråga – för att inte eleverna ska missa alltför mycket undervisning är det bästa att hålla sig i närheten av lektionssalarna.

Jag väljer att spela in intervjuerna eftersom jag vill koncentrera mig på samtalen och inte på att anteckna och också ha möjlighet att gå tillbaka och studera det autentiska materialet flera gånger för att tolka, omtolka, jämföra etc. Jag är medveten om att förekomsten av bandspelare kan inverka störande på intervjupersonerna men fördelarna överväger nackdelarna. Ingen av intervjupersonerna verkar dock särskilt besvärad över förekomsten av bandspelare. Intervjuerna pågår ca 45 minuter per elev, med något undantag, och de flesta är

⁴⁵ Enblom 2004 s. 17

⁴⁶ Holme & Krohn Solvang 1997 s. 12

⁴⁷ Patel & Davidson 2003 s. 99

⁴⁸ Wallén 1996 s. 76

⁴⁹ Wallén 1996 s. 35

⁵⁰ Wallén 1996 s. 76

pratsamma. Jag väljer att ställa ganska öppna frågor och anpassa följdfrågorna efter svaren och därför ser intervjuerna lite olika ut – även om de i stora drag behandlar samma sak. Intervjuunderlaget finns som bilaga längst bak i uppsatsen. Jag bearbetar intervjuerna genom att skriva ut dem så autentiskt som möjligt, dock med en skriftspråksanpassning. Anledningen till att jag omformulerar intervjupersonernas repliker är för att göra dialogen mer lättläslig. Spontant talspråk innehåller många avvikelser från skriftspråk som stör i läsningen t.ex.: strukturbrytande pauser, fonologiska och morfologiska felsägningar, lexikaliska felval, utelämnning av viktiga satsled, ändring och upprepning.⁵¹ Det är inte språket i sig som är intressant för min undersökning.

Anledningen till att jag väljer att intervjua elever i årskurs nio, är att de är äldst i grundskolan och därmed tydligast borde kunna uttrycka sina åsikter och bäst reflektera över sin egen skolgång och språkinläring. I årskurs nio kan man sägas vara i en brytningstid då man väljer inriktning till gymnasiet och lämnar grundskolan. På grund av uppsatsens begränsade omfång har jag fått begränsa mig till åtta elever och dessa åtta är de elever som visar störst intresse när jag ställer förfrågan om att få intervjua dem om språkkunskaper. Några veckor tidigare har nämligen eleverna ”utsatts” för en annan ivrig forskare och jag väljer därför att endast låta intresserade elever delta och inte tvinga/försöka övertala dem att ställa upp. Att jag väljer att tillfråga endast en niondeklass om det finns intresserade elever, beror på att jag har haft mest kontakt med det arbetslag som undervisar i spåret som klassen tillhör. För att intervjua personer under 18 år krävs föräldrarnas tillstånd, vilket jag fick.

Jag är medveten om att åtta elever knappast kan sägas representera ungdomar i allmänhet/i Stockholm/i förorten eller en hel årskull på en skola, eller ens en hel klass men jag anser att djupet i uppgifterna motiverar valet av djupintervjuer framför t.ex. ytligare enkäter med ett större antal elever. Det enda kriteriet för att bli intervjuad av mig är att eleven ska ha ett annat modersmål än svenska och alltså vara tvåspråkig/flerspråkig.

Vid djupintervjuer påverkar och låter sig påverkas, den som intervjuar mycket lätt. Att fungera som en person för att få fram ett så äkta samtal som möjligt gör att egna känslor och upplevelser påverkar både frågor och tolkning av svar och alltså styr hela intervjun.⁵² Att jag för eleverna är ett bekant ansikte och en vuxen som har kontakt med deras lärare påverkar med största sannolikhet samtalen, likaså att jag inte bor i området eller själv är flerspråkig.

⁵¹ Liljestränd 1993 s. 150

⁵² Wallén 1997 s. 76

Efter att ha läst igenom intervjuerna ett antal gånger belyser jag intressanta uttalanden som intervjupersonerna gör i form av citat i texten. Citaten kopplar jag sedan till de teorier jag beskrivit i teorikapitlet samt återknyter till litteratur i ämnet.

Undersökningen och reflektioner kring den

I det här kapitlet presenterar jag först intervjupersonerna, området de bor i och skolan de går i. Sedan presenteras tre olika områden som undersökningen berör: "Förorten och flerspråkighet", "Så tillvaratas språkkunskaper i skolan" och "Att ha svenska som andraspråk". Samtidigt som jag presenterar resultatet av min undersökning för jag också en diskussion där jag anknyter till teori och tidigare forskning. Anledningen till att jag valt att integrera resultat- och diskussionsdelen är att jag tror att det underlättar för läsaren att följa mina tankegångar.

Ungdomarna

Följande personer har deltagit i min undersökning:⁵³

Zeynep Zeynep är 15 år och född i Sverige. Hon har hela tiden bott i området. Föräldrarna är turkar/kurder från Turkiet. Zeyneps modersmål är turkiska och kurdiska och hon har svenska som andraspråk. Hon har inte och har aldrig haft modersmålsundervisning.

Beyza Beyza är 15 år och född i Sverige. Hon har bott i området sedan 7-8 år tillbaka och bodde tidigare i en förort norr om Stockholm. Hennes pappa är född i Sverige men mamman kom hit som 18-åring från Turkiet. Beyzas modersmål är turkiska och hon hade modersmålsundervisning i den skola hon gick tidigare men har det inte nu. Hon har svenska som andraspråk i skolan.

Beyan Beyan är 16 år och född i Sverige. Hon har vuxit upp i området men har nyligen flyttat till en närliggande förort. Föräldrarna är kurder från Turkiet och Beyans modersmål är kurdiska. Hon hade modersmålsundervisning när hon var yngre men har det inte nu. Hon har svenska som andraspråk

Milan Milan är 15 år och född i Sverige och har hela tiden bott i området. Hans föräldrar kommer från Serbien och hans modersmål är serbiska. Han hade

⁵³ Namnen är fabricerade enligt forskningsetiska principer.

tidigare modersmålsundervisning men har det inte nu. Milan har inte svenska som andraspråk.

Sirwan Sirwan är 16 år och född i Sverige. Han har bott i området i hela sitt liv men har nyligen flyttat till en närliggande förort. Hans föräldrar är kurder från Turkiet och hans modersmål är kurdiska och turkiska. Sirwan har inte svenska som andraspråk i skolan och har aldrig haft modersmålsundervisning.

Khalid Khalid är 16 år och kommer från Afghanistan. Han kom till Sverige för fem år sedan och har bott i området hela tiden. Han har gått 2,5 år i förberedelseklass och har svenska som andraspråk. Sedan två år tillbaka har han modersmålsundervisning. Khalids modersmål är pashtu men han kan också hindi.

Hauwa Hauwa är 15 år och kommer från Etiopien. Hon kom till Sverige för fyra år sedan och har hela tiden bott i området. Hon har gått i förberedelseklass i två år. Hennes modersmål är amharinja men hon har inte modersmålsundervisning. Hauwa har svenska som andraspråk i skolan.

Sabine Sabine är 16 år och är född i Libanon. Hon har varit i Sverige i drygt tre år och under den tiden bott i området. Hon har gått i förberedelseklass i två år. Hennes modersmål är arabiska och franska och hon har modersmålsundervisning i arabiska och främmande språksundervisning i franska. Sabine har svenska som andraspråk

Skolan och området

Skolan ligger i en kommun strax söder om Stockholm i ett mångkulturellt område. Bostadsområdet växte upp i början av 70-talet och består till 99 procent av flerbostadshus, mestadels hyresrätter och idag bor drygt 6000 personer i området. Befolkningen är förhållandevis ung och ca 50 procent är födda utomlands och/eller är utländska medborgare.⁵⁴ Det har satsats en hel del i området på att stärka bilden av det och på olika språksatser, t.ex. genom Storstadssatsningen⁵⁵. Olika kulturella evenemang som utställningar, teater och författarbesök är vanligt förekommande i den kommunala regionen och genom olika föreningar. Området har tunnelbanestation och ett litet centrum med bibliotek, ICA-butik, orientalisk livsmedelsbutik, frisersalong, tobaksaffär, pub och restauranger.

⁵⁴ Uppgifterna är tagna från kommunens hemsida, men enligt forskningsetiska principer anonymiserats skolan.

⁵⁵ Ett statligt projekt 1999-2005 för att bryta den negativa utvecklingen med social, etnisk och diskriminerande segregation i utsatta områden i storstäderna och förbättra förutsättningarna för en långsiktigt hållbar tillväxt och verka för jämlika och jämställda levnadsvillkor. (www.integration.nu)

Skolan är förhållandevis liten, med knappt 300 elever, men den ingår i en grupp av skolor med gemensamma styrdokument och gemensam ledning. Eleverna är uppdelade i två spår med varsitt tillhörande arbetslag och skolan ordnar många aktiviteter för eleverna/föräldrarna/lärarna: trivselkvällar, elevdiscon, besök, utställningar och olika projekt. Lärarna är väldigt engagerade och det finns en stor mångfald i lärarkåren vad gäller kön, ålder och etnicitet. Lärarnas specialkunskaper inom t ex språk, IT, fotografering och sport utnyttjas för att utveckla verksamheten och det förhållandevis lilla elevantalet gör att ”alla känner alla”. På skolans hemsida står följande ledord ”Vi verkar i en mångkulturell miljö där olikheten är utgångspunkt”.

Förorten och flerspråkighet

Alla elever förutom två bor i området och de som inte gör det har ganska nyligen flyttat därifrån – så alla är väl bekanta med området och har mestadels positivt att säga om det: ”Livet här känns bra och tryggt och jag känner mig hemma här” säger Zeynep. ”Jag har växt upp här ... det känns som ett hem” uttrycker sig Milan. När framtiden kommer på tal i ett par av samtalen så nämner Beyza och Hauwa att de nog kommer att flytta därifrån av t.ex. arbetsorsaker, trots att de egentligen inte vill. Även om ungdomarna uttrycker sig positivt om området de bor i så märker jag en slags ursäkt från deras sida när de berättar om fördelarna: ”Jag tycker *faktiskt* att det är ett jättebra ställe att bo på” säger Beyza och det är det tydligaste exemplet men det finns i flera intervjuer ett underförstått accepterande att förorten inte är ett ställe som man egentligen ska gilla. Antagligen har det betydelse att jag som intervjuar inte bor i området och ungdomarna är mycket väl medvetna om hur kritiserad förorten är – av just människor som inte bor där själva.⁵⁶ Beyza menar att det finns för många invandrare i förorten och den förklaringen känns bekant, att förekomsten av för många personer med utländsk bakgrund skulle vara orsaken till alla möjliga problem. Detta är ett tydligt exempel på den sociala konstruktivismen som Runfors talar om – hur sociala aktiviteter tenderar att omskapa och återskapa de omständigheter som genererade dem. Dessa konstruktioner formar våra uppfattningar om vilka vi är och ungdomarna är väl medvetna om sin plats i samhället.⁵⁷ Eleverna uttrycker sig mestadels positivt om skolan och är stolta över de förändringar som genomförts t.ex. fler aktiviteter för eleverna och förbättringar och utsmyckningar av lokalerna.

⁵⁶ Runfors 2003 s. 79

⁵⁷ Runfors 2003 s. 23-25

Alla de intervjuade har alltså ett annat modersmål än svenska, men förutom modersmålet och svenska kan hälften av eleverna ytterligare minst ett språk. Alla utom en av de intervjuade har sina rötter i flerspråkiga länder. Sirwan, Beyan, Beyza och Zeynep har sina rötter i Turkiet där kurdiska språk under lång tid talats parallellt med turkiska (dock utan att ha officiell status). Sabine kommer från Libanon där arabiska och franska är officiella språk. Khalid kommer från Afghanistan där det talas pashtu och persiska och Serbien, där Milan har sina rötter, var ju tidigare en del av Jugoslavien – där tre officiella språk – serbokroatiska, makedonska och slovenska - samsades under en flagga. Alla de intervjuade menar att det är positivt att vara flerspråkig, om än med viss reservation som jag kommer att vidareutveckla lite längre fram. De elever som är mest positiva är de som är ”nya” i Sverige och har gått i förberedelseklass.

När jag frågar vilket språk som är viktigast för dem, svarar de alla ”svenska” – för att de ska ju arbeta och bo här och för att det oftast är det språk de använder i kommunikationen med kompisarna. Att associera ”att kunna svenska” med att få godkänt betyg är inte heller helt långsökt med tanke på att intervjupersonerna om ett halvår ska börja i gymnasiet. Ungdomarna förefaller väl medvetna om att goda kunskaper i ett lands officiella språk är nyckeln till utbildning och arbete.⁵⁸

När behöver de sitt modersmål? Alla svarar de att modersmålet är det språket de använder i samtal med familjen och släkten. Modersmålet kan också komma att behövas vid resor till det land/de länder där det talas. Zeynep och Runak säger att de använder modersmålet i samtal med kompisar. En förklaring till att turkiska/kurdiska är användbart bland eleverna på skolan är att det, enligt Zeynep, i området bor en stor mängd turkisk- och kurdisktalande människor. Enligt forskning är det vanligt att flerspråkiga använder de olika språken i olika typer av samtalssituationer och i en minoritetssituation är det ofta så att minoritetsspråket används i mer informella domäner, som i familjen och i vänskretsen.⁵⁹ De elever som har gått i förberedelseklass anger ytterligare några användningsområden för modersmålet: ”När någon ny kommer till skolan då kan jag hjälpa honom” säger Khalid. ”Man vet aldrig om det (modersmålet) om 10 år blir ett internationellt språk som alla kan” menar Hauwa och Sabine säger ”Om jag jobbar i ett arabiskt land (kommer jag att behöva det)”. En eventuell förklaring till att elever som gått i förberedelseklass ser fler användningsområden för modersmålet diskuterar jag i det kommande avsnittet.

⁵⁸ Ladberg 1994 s. 19

⁵⁹ Hyltenstam & Stroud 1991 s. 47

Som i så många mångkulturella områden utvecklas ett särskilt språk som ungdomarna ofta talar. ”Rinkebysvenska” har ju varit ett etablerat uttryck i ett par årtionden och nu talas det om ”miljonsvenska” – ett namn för den dialekt/sociolekt eller det slanguppblandade språk i förorten. Är ungdomarna själva medvetna om sitt språk? Pratar människor på ett speciellt sätt i området? ”Ja, slang kallas det och det är inte något fint språk” säger Sirwan och tillägger ”Vad ska man med slang till? Varför ska man prata slang när man kan prata svenska som alla förstår?” ”Om jag pratar med en riktig svensk utanför Stockholm så låter det konstigt för den... och jag kan bli utanför” menar Zeynep. Alla elever utom en ser slang som något negativt, som ett språk som inte duger. Hauwa ser dock positivt på det språk som talas i området: ”Det är ett roligt språk ... det kanske är det språk som gäller i framtiden, vem vet? Sedan skrattar hon dock och tillägger att när hon arbetar som advokat går det inte att prata slang för ”Man måste visa respekt!” Att ungdomar experimenterar med språket är vanligt och handlar om att uttrycka sin identitet, språk och identitet står ju varandra nära.⁶⁰

I kontrast till slangen ställer intervjupersonerna ”ren svenska” och det är ju ganska så intressant med tanke på det otal dialekter som finns i vårt avlånga land. Eftersom jag själv är uppvuxen i Västergötland på landsbygden och dessutom bott flera år i Norrbotten och Västerbotten och har vänner från olika delar av Sverige, är jag väl bekant med särpräglade dialekter, men om man är född i Stockholm och endast träffar personer därifrån är det kanske lätt att förmodas att tro att svenskan som talas i huvudstaden är ”den enda och rena svenskan”. Att avfärda ett språk som slang och säga att det inte duger i jämförelse med ”den rena svenskan” är ett tydligt exempel på en social kategorisering med skapandet av normalitet och avvikelse. I det här fallet är ”den rena svenskan” normaliteten och miljonsvenskan avvikelsen – trots att miljonsvenskan är mer frekvent i området än den svenskan som har högre status. Omvärldens syn på förortens språk blir alltså normen för vad som är normalt. Det annorlunda kan dock uppfattas såväl positivt som negativt och det finns många som kämpar för att höja miljonsvenskans status – tidningen Gringo är en av aktörerna på arenan. I en av intervjuerna kommer Milan in på ämnet: ”När vi hade Nationella Proven var det en text där de intervjuade Dogge Doggelito, rapparen, om språk. Han förklarade vem han var och allt det där och sen sa han att slangen var som ett språk ute i förorterna, ett eget litet språk. Man kan alltså alltid ett *till* språk som alla pratar.” Milan låter lite stolt när han säger det och det visar hur mycket det betyder när det man identifierar sig med uppfattas som positivt. Det verkar också betyda mycket att några ord som ungdomarna använder mycket har kommit med i ordlistan (nya

⁶⁰ Ladberg 1994 s. 39

upplagan av SAOL 2006). Såväl Zeynep som Sirwan nämner att ordet 'guss' har kommit med, även om båda påpekar att det borde stå 'guz' eftersom det är så de uttalar det.

Ytterligare en anledning till att ungdomarna ser så negativt på slang kan, förutom omgivningens negativa syn på det "icke-svenska språket", också bero på den gamla fördomen om det negativa med att vara flerspråkig – att språk skulle hindra och konkurrera med varandra.⁶¹ När jag frågar dem om fördelar och nackdelar med att vara flerspråkig (vilket säger en hel del om mig som intervjuare – hur jag konstruerar motpoler som inte nödvändigtvis behöver existera) svarar Zeynep: "När man pratar svenska så smyger sig ett turkiskt ord in eller så försämrar man det svenska språket genom att lära sig det andra, det kan bli lite krångligt". Fördomar om språk visar på maktförhållanden, sociala och ekonomiska och olika språk har olika hög status och tyvärr är det inte de som bor i förorten som har makten här i Sverige och som en konsekvens av det har språket som talas där inte särskilt hög status – vilket ungdomarna är nog så medvetna om.⁶²

Så tillvaratas språkkunskaper i skolan

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenheten om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar (...) Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade (...) utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.

(Lpo 94)

Språkets betydelse för identitetsutvecklingen är betydande och i det här fallet har vi att göra med tvåspråkiga/flerspråkiga elever. För att eleverna ska utveckla en positiv självbild måste skolan alltså bekräfta och stödja eleverna i deras språkkunskaper. För att få en uppfattning om elevernas språkkunskaper tillvaratas i skolan frågar jag dem om de deltar i modersmålsundervisning som ju är en del i bekräftelsen och uppskattningen av kulturell mångfald. Tvåspråkighetsforskarna är ense om att modersmålsundervisning är gynnsamt för en elevs allmänna kunskapsinhämtande, för andraspråksinlärning, läs- och skrivinlärning, identitetsbildning och för kontakten med föräldrarnas kulturella bakgrund.⁶³ Det satsades

⁶¹ Ladberg 1994 s. 11, 15

⁶² Ladberg 1994 s. 19

⁶³ Hyltenstam 2006

mycket på modersmålsundervisning tidigare, bl.a. genom Storstadssatsningen – men nu ser det lite annorlunda ut vilket kan bero på skolornas ofta ansträngda budgetar.

Bland de intervjuade är det bara två av åtta som har modersmålsundervisning: Sabine och Khalid. Ytterligare tre hade modersmål tidigare: Beyza, Beyan och Milan. Några uttrycker en viss önskan om att ha modersmål men jag bedömer inte intresset som särskilt stort: ”Först hörde jag att de hade tagit bort det, och sen hörde jag att de fick tillbaka det och sen skulle jag skriva in mig, men så glömde jag bort det, det kom så mycket läxor och saker. Nu när jag tänker att jag ska skriva in mig är det ju för sent för det eftersom skolan snart är slut” är en av de typiska förklaringar jag får, här av Zeynep. Beyza säger ”Jag hade lite i 4:an men så orkade jag inte och hoppade av. Jag tyckte inte att jag lärde mig någonting, det var för lätt”. När jag frågar Sabine om hon har modersmålsundervisning svarar hon ”Modersmålsundervisning – vad är det?”. De två elever som har modersmålsundervisning har båda gått i förberedelseklass och det är intressant – är det så att elevernas modersmål lyfts fram mer där i en renodlad andraspråksundervisning och i och med synliggörandet väljer eleverna att ha modersmålsundervisning i skolan? Eller är behovet av modersmålsundervisning större när man är ny i landet än när man är uppvuxen här?

För att få en bredare bild av om språkkunskaper tillvaratas i skolan frågar jag eleverna om de känner till hur många språk som talas i klassen förutom svenska: om eleverna har den kunskapen anser jag att man kan dra slutsatsen att skolan bekräftar och uppmärksammar ungdomarnas identitet som flerspråkiga. Det korrekta antalet är ungefär 15 språk men jag får svar på allt mellan 5 och fyra språk. Sabine kan räkna upp elva språk, Zeynep 10 och Hauwa nio språk – vilket är i närheten av sanningen. Sirwan ger följande svar: ”30 språk? Kurdiska, turkiska, två stycken från Serbien, Egypten, Etiopien, Irak, Bangladesh och Spanien.” Tyder detta på det är ointressant vilket språk de talar hemma eller med släktingar eller tyder det på att ämnet inte aktualiseras i undervisningen i skolan – att språkjämförelser inte förekommer? I en interkulturell undervisning⁶⁴ bör elevernas egna erfarenheter vävas in i undervisningen och särskilt språkundervisning – antingen det är modersmålsundervisning, andraspråksundervisning eller främmande språkundervisning. Att vara flerspråkig utvidgar fantasin och intellektet och språken kompletterar varandra. Om man har kunskaper i många språk och har flyttat mycket, så kan man jämföra och kontrastera vilket berikar intellektet.⁶⁵

⁶⁴ ”Interkulturell undervisning” är en term som har förekommit i officiella skoldokument sedan 1980-talet och det innebär att man tar till vara olika erfarenheter och perspektiv, ofta uttryckt som elevernas ”kultur”. Runfors 2003 s. 99-100

⁶⁵ Ladberg 1994 s. 25

Det sociologiska synsättet, att individens identitetsuppfattning beror på gruppens synsätt, betyder i det här fallet att en viktig del, ungdomarnas modersmål, föringas och det borde inverka negativt på ungdomarnas identitetsuppfattning.⁶⁶ Om man därtill har i åtanke att miljonsvenskans status inte är den högsta – vare sig bland ungdomarna själva eller hos omvärlden – ser det inte så ljus ut för de flerspråkiga ungdomarnas självbild. Det finns dock en aspekt till av det hela – definierar man ungdomarna alltför mycket som ”invandrarelever” med allt som hör därtill finns också risken att man, som Runfors visar på, att man i skolan formar ett invandrarskap.⁶⁷ Så det är en balansgång mellan att bekräfta elevernas minoritetsidentitet samtidigt som man inte kategoriserar allt för mycket med dess förödande konsekvenser.

I det förra avsnittet belyste jag hur ungdomarna ser på flerspråkighet och det jag vill tillägga i det här avsnittet är att de elever som har gått i förberedelseklass: Hauwa, Khalid och Sabine ser betydligt fler användningsområden för sina språkkunskaper än de andra eleverna som oftast nämner ”resa till hemlandet” och ”prata med mormor” som de enda användningsområdena. Khalid menar att ”När någon ny kommer till skolan då kan jag hjälpa honom” och Hauwa säger ”Jag hjälper mina småsyskon så att de inte glömmer sitt modersmål” och Sabine tycker att ”Det är bra med kunskap och viktigt att kommunicera”. Dessa elever har alltså utvecklat den språkliga medvetenhet och empati som läroplanen föreskriver. Totalt sett visar mina intervjuer på att deras språkkunskaper inte är något som tillvaratas särskilt mycket i skolan.

Att ha svenska som andraspråk

Svenska är ju ett av kärnämnen och, som jag anser, det viktigaste ämnet i skolan! Svenska som andraspråk blir därmed också oerhört viktigt även om dess status inte är lika hög. I skolan där jag gör mina intervjuer har lärarna/ledningen valt att låta hela klassen ha svensklektioner tillsammans med två lärare – en som är ansvarig för svenska och en som är ansvarig för svenska som andraspråk. Syftet är gott: att låta hela klassen få del av en andraspråkskompetens och att undvika att särskilja och marginalisera elever. Ämnena skiljer sig dock en hel del från varandra (se avsnittet ”Svenska som andraspråk”) och jag vill i mina intervjuer särskilt ta reda på hur eleverna ser på ämnet ’svenska som andraspråk’.

Det märks tydligt i fem intervjuer – med Milan, Sirwan, Beyan, Beyza och Zeynep – att svenska som andraspråk är något som inte är lika bra som att ha vanlig svenska. Zeynep säger

⁶⁶ Engblom 2004 s. 18

⁶⁷ Runfors 2003 s. 23

t.ex.: ”Jag tror nog det skulle bli bättre om jag hade vanlig svenska. Jag är ju en sådan där som tänker mycket på framtiden och på gymnasiet och på universitetet är de kanske bättre att ha vanlig svenska än svenska som andraspråk”. Beyza menar ”Då (om man hade vanlig svenska) känner man sig smartare”. Hon säger också ”Svenska det är för er som är svenskar, som pratar ren svenska, ni pratar ju bättre svenska än oss, vi som är invandrare”. I hennes ord märks så tydligt en effekt av sociala kategoriseringar med två motpoler, i det här fallet ’vi’ och ’dom’ där hon själv tillhör ’dom’ med all dess negativa innebörd och som konsekvens en låg självkänsla på grund av det.

Samtidigt som jag är medveten om elevernas faktiska behov av det som karakteriserar ämnet så blir det problematiskt eftersom eleverna särskiljs, marginaliseras. Beyan uttrycker det så här: ”Om de skulle dela på oss som har varit här hela livet skulle det kännas konstigt”. Om man ska kunna motivera elever till att läsa svenska som andraspråk anser jag att det är viktigt att framhålla vad som är typiskt för ämnet – att få eleverna att förstå *varför* de är i behov av en andraspråkspedagogik. Jag frågar dem därför om de vet vilken skillnad det är mellan vanlig svenska och svenska som andraspråk och jag får en mängd förslag. Zeynep säger: ”svenska är lite lättare än svenska som andraspråk” och Beyza säger ”det är svårare ord i ämnet svenska”. Milan menar att ”det har med medborgarskap att göra om man har svenska eller svenska som andraspråk” och ”jag har svenska som andraspråk för jag har invandrarbakgrund”. Intressant i sammanhanget är att Milan och Sirwan inte har svenska som andraspråk så bara för att du har ett annat modersmål behöver det inte betyda att skolan anser att du är i behov av svenska som andraspråk. Det mångkulturella samhället har medfört att det är svårare att avgöra vilka elever som har behov av att läsa svenska som andraspråk eftersom gränsen mellan förstaspråk och andraspråk är idag inte lika tydlig och självklar som tidigare.

Samhällsutvecklingen har under senare år kommit alltmer att präglas av flerspråkighet och mångkulturalitet vilket har förändrat förutsättningarna för ämnet svenska som andraspråk, bl.a. eftersom andelen elever med utländsk bakgrund som är födda i landet ständigt ökar. Det har alltså blivit svårare att avgöra vilka elever som har behov av att läsa svenska som andraspråk.⁶⁸ Med tanke på elevernas negativa bild av ämnet kan man diskutera ämnets existensberättigande – om det inte är möjligt att integrera de två ämnena svenska och svenska som andraspråk.

För de elever som har gått i förberedelseklass – Hauwa, Sabine och Khalid – verkar det inte ha någon större betydelse om de har det ena eller det andra och anledningen till det måste

⁶⁸ Hyltenstam & Lindberg 2004 s. 15

vara att det är mer självklart för dem, som förhållandevis nya i Sverige, att de behöver svenska som andraspråk. På min fråga om varför hon har svenska som andraspråk svarar Sabine "För att jag är ny i Sverige". Det faktumet är säkert betydligt lättare att acceptera än att vara född här och ändå inte "platsa" i svenskgruppen. En anledning till ämnets misslyckande har att göra med att undervisningen i svenska som andraspråk inte bedrivs enligt intentionerna i styrdokumentet, vilka dessutom är vaga och otydliga. Kartläggningar har visat att kompetensen hos undervisande lärare är låg eller obefintlig och därför har ämnet en så svag ställning. Stödämnesstämpeln är svår att tvätta bort och därför framstår den vanliga svenskan som ett mer attraktivt alternativ.⁶⁹

Att kategorisera in elever i grupper, i det här fallet svenska och svenska som andraspråk påverkar skolframgången hos elever och leder till skillnader i studieresultat och därmed till olika framtidsmöjligheter och som institution utmärks skolan av kontraproduktion, vilket innebär att uttalade ambitioner får motsatta effekter.⁷⁰ För att förtydliga: skolans ambition är att eleverna ska lära sig en fullgod svenska för framtiden men genom att man kategoriserar och särskiljer eleverna blir resultatet att eleverna trycks ned i skorna och lever upp till de låga förväntningar skolan har på dem.

Slutsatser

Mina slutsatser av intervjuerna är att de flerspråkiga elevernas språk- och kulturkunskaper inte tillvaratas tillräckligt i skolan. Modersmålsundervisning är en undanskymd verksamhet och eleverna prioriterar därför inte ämnet. Elevernas syn på svenska som andraspråk är negativ och skolan har inte lyckats motivera dem till varför de har ämnet. Det finns ett speciellt språk som talas i området och ungdomarna kallar det för slang. Språkets status är låg och ungdomarna är medvetna om att språket symboliserar utanförskapet i förorten och det eftersträvansvärda är att tala "ren svenska".

Jag anser att det finns ett behov av att stärka ungdomarnas identitet och självkänsla som flerspråkiga personer boende i förorten. Samhällets syn är starka krafter att arbeta emot men som språklärare kan jag använda elevernas språkkunskaper i diskussioner om språk och litteratur och framför allt göra dem medvetna om språkets obegränsade möjligheter.

⁶⁹ Hyltenstam & Lindberg 2004 s. 17

⁷⁰ Runfors 2003 s. 27, 29

Jag anser det vara mycket viktigt att uppmärksamma språket som talas i området i positiva ordalag och visa på likheterna med dialektens/sociolektens status genom åren. Om jag skulle arbeta som lärare idag skulle jag definitivt använda debatten om "blattesvenskan" som pågår i media för att lyfta fram språkfrågor och språksyn. För vad människor än tycker om språket så är det här för att stanna och då kan man lika gärna göra som Gringo-redaktionen försöker att göra – uppvärdera och ta tillbaka "blattesvenskan" såsom de homosexuella har gjort med ordet 'bög'.

Så länge svenska som andraspråk är ett eget ämne bör de elever som har behov läsa det men det är otroligt viktigt som pedagog att göra eleverna medvetna om *varför* de läser det och uppmärksamma dem på vad som är utmärkande för ämnet. Det speciella synsättet jag som lärare har i svenska som andraspråk kan jag också dela med mig av till mina kollegor. Om ämnet kommer att integreras i vanlig svenska återstår att se, men det skulle vara en stor fördel för de elever som är födda här i Sverige tror jag.

Teorin jag har använt i denna uppsats, social konstruktivism, är i förenklad version en teori som jag tycker man bör göra ungdomar medvetna om. Allt som kan förklara händelser i samhället och människors beteende är viktigt för dem att känna till. Som enskild individ kan jag kanske inte förändra så mycket i stort men om jag ska ge mig in i matchen bör jag åtminstone veta vem min motståndare är!

Källförteckning

Åtta intervjuer à ca 45 minuter inspelade 060502-060505 – inspelade och utskrivna (i uppsatsförfattarens ägo)

Bjärvall 2006: "Vidsyn är vägen" i Dagens Nyheter 060506

Einarsson, Jan 2004: *Språksociologi*, Studentlitteratur

Coomans, Fons 1999: "Den juridiska karaktären hos internationella dokument om interkulturell utbildning" i *Den internationella grunden för interkulturell undervisning*, Svenska Unescos skriftserie nr 3 1999

Ehn, Billy 1996: "Ungdom i mångfald" i *Den mångkulturella skolan* red. Hultinger, Eva-Stina & Wallentin, Christer, Studentlitteratur

Engblom, Charlotte 2004: *Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*, Almqvist & Wiksell

Holme, Magne & Krohn Solvang, Bernt 1997: *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Studentlitteratur

Hyltenstam, Kenneth 2006: "Forskarna är ju ense!" i Dagens Nyheter 060426

Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red) 2004: *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*, Studentlitteratur

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher 1991: *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk*, Studentlitteratur

Johansson, Henning 1996: "Invandrarelevers skolsituation" i *Den mångkulturella skolan* red. Hultinger, Eva-Stina & Wallentin, Christer, Studentlitteratur

Ladberg, Gunilla 1994: *Tala många språk*, Carlsson bokförlag

Lindberg, Inger 2005: *Språka samman. Om samtal och samarbete i språkundervisning*, Natur och Kultur

Liljestrand, Birger 1993: *Språk i text. Handbok i stilistik*, Studentlitteratur

Nordheden, Inger 1996: "Barn från olika kulturer berikar varandra" i *Den mångkulturella skolan* red. Hultinger, Eva-Stina & Wallentin, Christer, Studentlitteratur

Patel, Ruma & Davidson, Bo 2003: *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur

Runfors, Ann 2003: *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*, Prisma

Sjögren, Annick & Runfors, Ann & Ramberg, Inger (red) 2000: *En "bra" svenska? Om språk, kultur och makt*, Mångkulturellt centrum

Sjöqvist, Lena & Lindberg, Inger 1996: "Svenska som andraspråk – varför det?" i *Den mångkulturella skolan* red. Hultinger, Eva-Stina & Wallentin, Christer, Studentlitteratur

Skolverket 2000: *Kursplaner och betytskriterier*, Skolverket

Skolverket 2001: *Att undervisa elever med Svenska som andraspråk – ett referensmaterial*, Skolverket

Strandberg, Max 1996: "Mångfalden en guldgruva" i *Den mångkulturella skolan* red. Hultinger, Eva-Stina & Wallentin, Christer, Studentlitteratur

Van Boven, Theo 1999: förord till *Den internationella grunden för interkulturell undervisning*, Svenska Unescos skriftserie nr 3 1999

Wallén, Göran 1996: *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, Studentlitteratur

Witt-Brattström, Ebba: "Miljonsvenskan – en mediebluff" i *Dagens Nyheter* 060513

www.integration.nu

www.lo.se

www.scb.se

www.sverigemotrasism.se

Intervjuunderlag

1. Personbeskrivning

- Berätta om dig själv och din familj!
- Berätta om området du bor i!
- Berätta om dina intressen och dina kompisar!
- Vad är du duktig på?/Vad är du stolt över hos dig själv?

2. Språkkunskaper

- Vilka språk pratar du?
- Beskriv hur det är att vara flerspråkig!
- Med vem pratar du vilka språk?
- Hur många språk pratas det i klassen?
- Vilka språk kommer du att behöva i framtiden?
- Berätta om det språket som talas i området!

3. Skola och undervisning

- Berätta om skolan!
- Har du modersmålsundervisning?
- Har du svenska eller svenska som andraspråk? Berätta!
- Vad är svenska som andraspråk?
- Hur utvecklas ditt språk?